

INTRODUCCIÓN: DECÁLOGO PARA O FOMENTO E PROMOCIÓN DOS DEREITOS HUMANOS, DA INSTITUCIÓN DA VALEDORA DO POBO

I. DISCRIMINACIÓN E VIOLENCIA POR CAUSA DE XÉNERO

- I. 1. Falemos de Feminismo: espazo virtual na Web
- I. 2. Aportacións ao XXIV Congreso da Federación Iberoamericana de Ombudsman
- I. 3. Premios Valedora do Pobo sobre igualdade de xénero
- I. 4. Comunicacions institucionais
- I. 5. Transversalidade da igualdade de xénero noutras actuacións de fomento e promoción dos dereitos humanos.
- I. 6. Centralización nunha Asesora das funcións en materia de xénero
- I. 7. Reunións con colectivos de mulleres, xornadas e outros actos
- I. 8. Recoñecemento recibido polo labor no ámbito da igualdade dos sexos e na loita contra a violencia de xénero: Premio Meninas 2019.

II. DEREITO DE ACCESO DAS MULLERES Á XUSTIZA

- II. 1. Actuación de oficio sobre capacitación da avogacía en perspectiva de xénero.
- II. 2. Actuación de oficio sobre atribución de letrado/a de oficio en procesos de familia con menores.
- II. 3. Recapitulación das anteriores -e outras- actuacións de oficio dirixidas a garantir o dereito das mulleres ao acceso á xustiza.

II. DEREITO DE ACCESO DAS MULLERES Á XUSTIZA

- II. 1. Actuación de oficio sobre capacitación da avogacía en perspectiva de xénero.
- II. 2. Actuación de oficio sobre atribución de letrado/a de oficio en procesos de familia con menores.
- II. 3. Recapitulación das anteriores -e outras- actuacións de oficio dirixidas a garantir o dereito das mulleres ao acceso á xustiza.

III. VIOLENCIA E ACOSO NAS ORGANIZACIÓNS E FORTALECEMENTO INSTITUCIONAL DA VALEDORÍA

ACTIVIDADES DE FOMENTO E PROMOCIÓN DOS DEREITOS HUMANOS

INTRODUCCIÓN

A Valedora do Pobo é a Alta comisionada do Parlamento de Galicia para a defensa, no ámbito territorial da Comunidade Autónoma, dos dereitos comprendidos no título I da Constitución Española (artigo 1.1 da Lei 6/1984, de 5

de xuño, do Valedor do Pobo de Galicia, ditada en desenvolvemento do artigo 14 do Estatuto de Autonomía de Galicia).

Desde o primeiro titular da Institución, veuse exercendo con normalidade a atribución implícita de fomento, promoción e defensa dos dereitos humanos xunto á atribución explicitamente recoñecida de supervisión da actividade da Administración da Comunidade Autónoma de Galicia e dos seus Entes e Empresas públicas ou dependentes (artigo 1.3 da Lei 6/1984)

Deste xeito, a Institución actúa tanto supervisando as administracións públicas (acorde co modelo máis tradicional do *ombudsman* inspirado nos dereitos escandinavos), como fomentando e promocionando os dereitos humanos (acorde co modelo máis moderno das defensorías de dereitos humanos). Son competencias que se exercen á vez cando se supervisa a actividade das administracións públicas por unha queixa ou actuación de oficio relativa a dereitos humanos.

Nesta mesma liña de potenciar a función da Institución a prol do fomento e promoción dos dereitos humanos, sitúanse os Principios sobre a Protección e a Promoción da Institución do Defensor do Pobo adoptados pola Comisión Europea para a Democracia a través do Dereito, adscrita ao Consello de Europa (Venecia, 2019) e coñecidos como os Principios de Venecia. Como se recolle no primeiro destes Principios, as institucións dos Defensores do Pobo teñen un papel importante que desempeñar no fortalecemento da democracia, o Estado de Dereito, a boa administración, a protección e promoción dos dereitos humanos, e as liberdades fundamentais. No Preámbulo tamén se incide na función do Defensor do Pobo como unha institución que debe actuar de xeito independente contra a mala administración e as denuncias de violacións dos dereitos humanos que afecten a un individuo ou a unha persoa xurídica.

En exercicio desta competencia de fomento e promoción dos dereitos humanos, a institución guíase polas declaracións de dereitos da Constitución Española e do Estatuto de Autonomía de Galicia, segundo as interpretacións ofrecidas polo Tribunal Constitucional e cunha conexión directa con todos os instrumentos internacionais de dereitos humanos, tanto no nivel universal coma no rexional europeo.

— A nivel universal, rexen a Declaración Universal de Dereitos Humanos (1948) e todos os instrumentos constitutivos do Sistema de Tratados de Nacións Unidas, en particular a Convención sobre a eliminación de todas as formas de discriminación racial (1965); o Pacto internacional de dereitos civís e políticos (1966); o Pacto internacional de dereitos económicos, sociais e culturais (1966); a Convención sobre a eliminación de todas as formas de discriminación contra a muller (1979); e máis a Convención sobre os dereitos das persoas con discapacidade (2006). No canto as Estratexias de Desenvolvemento Sustentable de Nacións Unidas (Axenda 2030), eríxense en orientación fundamental para a aplicación dos dereitos humanos. Con respecto á igualdade de xénero, tamén o é a Declaración de Beijing para os dereitos das mulleres e a Plataforma para a Acción (1995 e revisións quinquenais).

— A nivel rexional europeo rexen o Convenio Europeo de Dereitos Humanos (1950) e os seus Protocolos; a xurisprudencia do Tribunal Europeo de Dereitos Humanos e a actividade sobre dereitos humanos do Consello de Europa; o Tratado da Unión Europea e os demais tratados orixinarios; e o seguimento da xurisprudencia do Tribunal de Xustiza da Unión Europea e da actividade sobre dereitos humanos da Unión Europea.

Ao abeiro destas normas, a institución realizou no decurso de 2019 unha serie de actuacións de fomento e promoción dos dereitos humanos baseados nos principios que esta Valedora presentou perante o Parlamento de Galicia co gallo do seu nomeamento, segundo o seguinte Decálogo que inspira as mesmas.

DECÁLOGO PARA O FOMENTO E PROMOCIÓN DOS DEREITOS HUMANOS, DA INSTITUCIÓN DA VALEDORA DO POBO

1ª. A efectividade do dereito fundamental a igualdade de trato e oportunidades entre mulleres e homes. O Feminismo, como ideoloxía que promove a igualdade de mulleres e homes e a erradicación dos estereotipos que coartan a liberdade, é sinal de identidade da Institución. O Feminismo sen cualificacións. O Feminismo necesita mulleres feministas fortes e de homes feministas fortes. O Feminismo é patrimonio de todas e de todos.

2ª. Débese prestar especial atención á violencia de xénero como manifestación máis brutal da desigualdade entre mulleres e homes. A violencia de xénero está causada polos estereotipos sociais e culturais asociados ao sexo, e os transmite e perpetúa do xeito máis reprobable. Xénero e violencia son dous conceptos de estreita conxugación e que se alimentan reciprocamente: a violencia crea máis dominación e a dominación xustifica a violencia. A finalidade ten que ser configurar un dereito fundamental a que as persoas vivan sen violencia de xénero.

3ª. A violencia e o acoso nas organizacións atacan á integridade física e moral, e poden significar a morte civil. As institucións deben intervir para previr o acoso moral, laboral e escolar, e para protexer ás vítimas.

4ª. A explotación humana supón un ataque directo á dignidade humana, e é unha importante preocupación. Seguen existindo prácticas tales como as servidumes persoais, a trata de persoas -en especial con fins de explotación sexual-, o tráfico de órganos, ou a mendicidade forzosa. Estas formas contemporáneas de escravitude non están tan afastadas da nosa realidade.

5ª. Os dereitos das persoas con discapacidade son outra área concreta na que hai que actuar. A Convención de Nacións Unidas (2006) sobre os dereitos das persoas con discapacidade supuxo un cambio de paradigma que se debe poñer en práctica de xeito efectivo. A Convención constrúese sobre a idea de que a discriminación por discapacidade xurde das barreiras sociais e culturais que lle son asociadas. A discapacidade é un concepto social.

6ª. O artigo 14 da Constitución fala doutras causas de discriminación e obriga aos Poderes Públicos a evitar que prevalezan. A discriminación non ten cabida nunha sociedade democrática e madura como é a sociedade galega. Hai que loitar contra a discriminación contra as persoas LGTBI, contra as persoas mozas, contra as persoas maiores (idadismo), ou contra a discriminación por motivos raciais, étnicos ou de nacionalidade.

7ª. Débese prestar especial atención aos colectivos económica e socialmente desfavorecidos, e aos emigrantes retornados e as súas familias.

8ª. Debido aos avances acaecidos nas tecnoloxías da información e da comunicación (as TIC), o Big Data, o Internet das cousas, e tantos outros, o dereito á protección de datos persoais -practicamente descoñecido tan só corenta anos antes, cando a aprobación da Constitución-, orixinou unha nova categoría de dereitos dixitais da cidadanía. Os dereitos ARCO (acceso, rectificación, cancelación e oposición ao tratamento de datos persoais); o dereito ao esquecemento; á neutralidade de Internet; á seguridade dixital; a intimidade fronte

a vídeo vixilancia; ou o dereito á desconexión dixital, son demostracións da puxanza destes dereitos humanos catalogados como de terceira xeración.

9ª. Un novo dereito fundamental a contar con institucións sólidas estase a incorporar a leis estatais e autonómicas para o bo goberno e transparencia. Inclúe as demandas de acceso á Xustiza; institucións eficaces e transparentes que rendan contas; acceso á información; garantía de adopción en tódolos niveis de decisións inclusivas, participativas e representativas; e reducir a corrupción. A Lei galega de transparencia e bo goberno creou o Comisionado da Transparencia como un órgano independente de control, e atribúe as súas funcións á Valedoría do Pobo.

10ª. Dentro desta categoría de dereitos humanos de terceira xeración, o dereito ao medio ambiente debe ser traído ao primeiro plano, tanto na súa concepción xeral, como en aspectos concretos, de plena actualidade, como o problema da contaminación acústica. Toda actividade que sexa incompatible co principio de sustentabilidade ambiental, non ten futuro.

I. DISCRIMINACIÓN E VIOLENCIA POR CAUSA DE XÉNERO

(Puntos 1º e 2ª do Decálogo)

A discriminación por razón de sexo é, sen ningunha dúbida, a manifestación de discriminación máis estendida espacial -en todos os lugares- e temporalmente -en todas as épocas-, manifestándose de todos os modos, desde as formas máis brutais de violencia de xénero, ás máis sutís de paternalismo supostamente beneficioso, e coa virtualidade adicional de ser unha discriminación facilmente acumulable a outras como o estado civil: nai e solteira; a orientación sexual: muller e lesbiana; ou a orixe étnica: muller e xitana.

A súa orixe non se atopa no sexo entendido como diferenza física, senón no sexo entendido en función de diferenzas socio culturais, isto é, ao xénero. Un estereotipo de xénero é unha opinión xeneralizada, simplificada e con prexuízos, sobre atributos ou características que homes e mulleres posúen, ou deberían posuír, ou das funcións sociais que ambos desempeñan, ou deberían desempeñar. Ese estereotipo de xénero pode resultar nocivo cando limita a capacidade dos homes e as mulleres para desenvolver as súas facultades persoais, para realizar unha carreira profesional e/ou para tomar decisións sobre as súas vidas e os seus proxectos vitais.

Estes estereotipos caracterízanse pola súa omnipresencia, pois poden aparecer en todas as relacións humanas, e tamén pola súa invisibilidade, pois tendemos a considerar como natural o que en realidade é un prexuízo. Así, chégase a concluír que as mulleres son boas coidadoras, mentres que os homes non, ou que nas relacións de parella a posición natural das mulleres é a submisión, de xeito que se cualifican como malas nais ás mulleres máis dedicadas á súa profesión, ou se produce unha resistencia a empregar a nais recentes, ou a impoñer a submisión a través da violencia nalgunha das súas variadas formas (física, psicolóxica, sexual, económica, patrimonial, social, ou vicaria). Tamén os homes que non se atañen aos seus roles de xénero poden acabar sendo sometidos a tratamentos discriminatorios.

Todo o antedito obriga a situar á igualdade de xénero e a loita contra a violencia de xénero na corrente central de todas as relacións sociais, e no centro

de todas as políticas públicas, para que as aspiracións, necesidades e preocupacións das mulleres se atendan na mesma medida que as aspiracións, necesidades e preocupacións dos homes.

Daquela, non pode concibirse, actualmente, ningunha actuación dos Poderes Públicos que non teña en conta a igualdade efectiva de mulleres e homes. Máis aínda cando, como acontece coa Valedoría do Pobo, o Estatuto de Autonomía de Galicia atribúelle a defensa de todos os dereitos recoñecidos á cidadanía na Constitución Española, que, á súa vez, coloca a igualdade dos sexos coma un principio que se erixe na antesala dos dereitos fundamentais e das liberdades públicas.

Con este fundamento normativo, a Valedora do Pobo, ademais da resolución de queixas onde se abordaron cuestións de xénero -ás que se fará referencia no seu momento- levou a cabo as seguintes actuacións de fomento e promoción da igualdade de xénero

1. Apertura dun espazo virtual na páxina web da institución do Valedor do Pobo para aportar reflexións cualificadas en materia de igualdade e contra a violencia, nunha xanela que aparece no inicio, baixo o título: Falemos de Feminismo.

2. Incorporación das súas aportacións as conclusións do XXIV Congreso da Federación Iberoamericana de Ombudsman sobre “A violencia de xénero e a igualdade”.

3. Convenio coas tres universidades galegas para a convocatoria dos premios anuais ‘Valedora do Pobo’ sobre igualdade de xénero para traballos de fin de grao e traballos de fin de máster.

4. Comunicacions institucionais con ocasión de datas nas que se conmemora a loita contra a discriminación de xénero.

5. Transversalidade da igualdade de xénero noutras actuacións da institución, para o fomento e promoción dos dereitos humanos.

6. Centralización nunha asesora das funcións en materia de xénero.

7. Reunións con colectivos de mulleres, xornadas e outros actos públicos relacionados coa igualdade de xénero.

8. Recoñecemento recibido polo labor no ámbito da igualdade dos sexos e na loita contra a violencia de xénero, coa concesión do Premio Meninas 2019.

I. 1. Falemos de Feminismo: espazo virtual na Web

Un dos xeitos en que a Valedora do Pobo asume o mandato que lle asigna a Constitución Española e o Estatuto de Autonomía, e que máis xenericamente lle asigna a sociedade en relación coa igualdade efectiva de mulleres e homes, é a través da difusión dos dereitos, pois soamente quen os coñece ben está en condición de exercitalos.

Precisamente, esta idea de difusión da cultura da igualdade é a que fundamenta a iniciativa denominada ‘Falemos de Feminismo’: un espazo virtual ao que se accede desde a páxina oficial da Valedoría do Pobo a través dunha pestana visible desde a pantalla de inicio, cunha icona violeta que o destaca sobre as demais referencias da pantalla de inicio (<https://www.valedordopobo.gal/es/>).

Trátase de difundir o dereito a igualdade de mulleres e homes a través das opinións de persoas expertas que, periodicamente, aportaron os seus puntos de vista para que se coñezan mellor e para que se enraíce fortemente a cultura da igualdade no discurso e na axenda pública.

Desde que comezou a funcionar a principios de setembro de 2019 cunha presentación da Valedora (https://www.valedordopobo.gal/es/essential_grid/presentacion-de-o-espazo-falamos-de-feminismo/), e ata fins dese mesmo ano, publicáronse as seguintes aportacións:

— Negacionismo da violencia de xénero, por María Dores Fernández Galiño, Valedora do Pobo. 05/09/2019.
https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/o-negacionismo-por-dolores-fernandez-galino-valedora-do-pobo/

— Muller, lesbiana e de minoría étnica, por José Xullo Fernández Rodríguez, Profesor titular de Dereito Constitucional da Universidade de Santiago de Compostela. 11/09/2019.
https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/muller-lesbiana-e-de-minoria-etnic-a-por-jose-julio-fernandez-rodriguez-universidade-d-santiago-de-compostela/

— Vítimas da violencia de xénero, por Miguel Anxo Filgueira Bouza, maxistrado da Audiencia Provincial de A Coruña. 17/09/2019.
https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/victimas-da-violencia-de-xenero-por-miguel-a-filgueira-bouza/

— Pois falemos de feminismo, Miguel Anxo Filgueira Bouza, maxistrado da Audiencia Provincial de A Coruña. 20/09/2019.
https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/pois-falemos-de-feminismo-por-miguel-a-filgueira-bouza/

— Unha reflexión literaria sobre A manada, por Isabel Olmos Parés, maxistrada da Sala do Social do Tribunal Superior de Xustiza de Galicia. 24/09/2019.
https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/unha-reflexion-literaria-sobre-a-manada-por-isabel-olmos-pares-maxistrada-do-tsxg/

— O dereito a presenza, por María Amparo Ballester Pastor, catedrática de Dereito do traballo e da seguridade social da Universidade de Valencia. 24/09/2019.
https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/o-dereito-a-presenza-por-maria-amparo-ballester-pastor-catedratica-de-dereito-do-traballo-e-da-seguridade-social-universidade-de-valencia/

— O xénero do Dereito, por Gloria Poyatos i Matas, maxistrada da Sala do Social do Tribunal Superior de Xustiza de Canarias. 11/10/2019.
https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/o-xenero-do-dereito-pola-maxistrada-gloria-poyatos-i-matas-especialista-da-sala-social-do-trj-canarias/

— O pensamento feminista e social de Concepción Arenal, por María Xosé Porteiro García, Adxunta á Valedora do Pobo. 11/10/2019.
https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/o-pensamento-feminista-e-social-de-concepcion-arenal-por-maria-xose-porteiro-adxunta-a-valedora-do-pobo/

— A discriminación das mulleres maiores, por Jaime Cabeza Pereiro, Catedrático de Dereito do Traballo e da Seguridade Social da Universidade de Vigo. 15/10/2019.
https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/a-discriminacion-das-mulleres-mai-ores-por-jaime-pereiro-cabezas-universidade-de-vigo/

— Olympe de Gouges (Montauban 1748-París 1793), por Ricardo Pedro Ron Latas, Profesor titular de Dereito do Traballo e da Seguridade Social da Universidade de A Coruña. 18/11/2019.

https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/olymp-de-gouges-montauban-1748-paris-1793-a-muller-nace-libre-e-permanece-igual-ao-home-en-dereitos/

— A discriminación das mulleres a través da saúde mental, por Rosa Cerqueiro Landín, Psicóloga Clínica do Servizo Galego de Saúde. 05/11/2019. https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/a-discriminacion-das-mulleres-a-traves-da-saude-mental-por-rosa-cerqueiro-landin-psicologa-clinica-do-sergas-e-voc-eira-do-movemento-galego-de-saude-mental/

— O acoso sexual é a base da pirámide da violencia de xénero, por José Fernando Lousada Arochena, Maxistrado da Sala do Social do Tribunal Superior de Xustiza de Galicia. 19/11/2019. https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/o-acoso-sexual-e-a-base-da-piramide-da-violencia-de-xenero-por-jose-fernando-lousada-arochena-maxistrado-docente-e-escritor/

— A perspectiva de xénero: un mandato legal que empeza polos xuristas, por María Lourdes Arastey Sahún, Maxistrada da Sala do Social do Tribunal Supremo. 29/11/2019. https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/a-perspectiva-de-xenero-un-mandato-legal-que-empeza-polos-xuristas-por-ma-lourdes-arastey-sahun-maxistrada-salg-a-social-iv-do-tribunal-supremo/

— As matemáticas na violencia de xénero versus historias de vidas truncadas, por Juana María Gil Ruíz, Catedrática de Filosofía do Dereito da Universidade de Granada. 23/12/2019. https://www.valedordopobo.gal/essential_grid/as-matematicas-na-violencia-de-xenero-versus-historias-de-vida-truncadas-juana-maria-gil-ruiz-catedratica-de-filosofia-del-derecho-de-la-universidad-de-granada/

I. 2. Aportacións ao XXIV Congreso da Federación Iberoamericana de Ombudsman

A Federación Iberoamericana de Ombudsman (FIO) celebrou o seu XXIV Congreso os días 26, 27 e 28 de novembro de 2019, en Río de Janeiro (Brasil), sobre o tema ‘A violencia de xénero e a igualdade’.

Nin a Valedora do Pobo, nin ningunha outra persoa da institución, estiveron presencialmente no Congreso, mais colaborouse activamente na elaboración dos documentos de traballo e das recomendacións finais. Desde a FIO recibíuse unha mensaxe de agradecemento pola calidade das suxestións, que se incorporaron na súa práctica totalidade ao texto das recomendacións finais sobre violencia de xénero e igualdade.

As suxestións realizadas abordaron, en particular, as seguintes cuestións:

— Establecer un marco legal congruente onde se proclame o dereito de todas as persoas a vivir sen violencia de xénero e o compromiso de tolerancia cero dos poderes públicos, preferentemente, nunha lei específica sobre violencia de xénero que, de xeito transversal, conteña todas as normas de rango legal atinentes á materia e as modificacións doutras leis que sexan precisas, ou, no seu defecto, nas leis correspondentes sempre que todas as normas sexan conexas e se atopen debidamente concordadas. Incluír nesa regulación todas as medidas de rango legal que aborden a prevención, sanción e erradicación da violencia de xénero, incluídos os servizos de protección como: casas de acollida, medidas preventivas e ordes de protección. Garantir o adecuado desenvolvemento regulamentario das leis de violencia de xénero que incluirán as asignacións presupostarías necesarias.

Recoñecer o dereito das vítimas a reclamar fronte aos autores de todo acto de violencia de xénero o que sexa conducente a garantir a súa indemnidade e a recuperación do seu proxecto vital, e, en particular, unha indemnización adecuada, proporcional e disuasoria por parte dos autores de todo acto de violencia de xénero, principalmente cando as vítimas sufran graves danos contra o seu integridade física ou saúde.

— Animar ao sector privado, ao sector das tecnoloxías da información e da comunicación e aos medios de comunicación, respectando a liberdade de expresión e a súa independencia, a participar na elaboración e aplicación de políticas, así como a establecer liñas directrices e normas de autorregulación para previr a violencia contra a muller e reforzar o respecto da súa dignidade. Promover, en cooperación cos actores do sector privado, as capacidades de nenos, pais e educadores para facer fronte a unha contorna de tecnoloxías da información e da comunicación que da acceso a contidos degradantes de carácter sexual ou violento que poden ser nocivos. Informar adecuadamente, en especial aos nenos e aos mozos, dos riscos de sufrir violencia de xénero a través das tecnoloxías da información e da comunicación (engano de menores, ciberacoso, distribución en redes sociais de vídeos privados).

— Establecer o dereito das vítimas de violencia de xénero que sexan á súa vez traballadoras ou servidores públicos a solicitar aos seus empregadores, públicos ou privados, a adaptación razoable das súas condicións de traballo para evitar sufrir novas agresións ou para facilitar o seu tratamento médico ou psicolóxico, e establecer a obrigaón dos empregadores, públicos ou privados, de avaliar o risco de novas agresións dentro das súas obrigaóns de prevención de riscos laborais e de tomar en consideración, na medida do posible, esas solicitudes. Animar aos empregadores privados a implicarse na cuestión a través de medidas de apoio, fomento, subvención ou outras que resulten oportunas.

— Protexer ás mulleres do acoso sexual no traballo, así como do acoso por maternidade ou por exercer o coidado, e en xeral do acoso relacionado co sexo, e de calquera forma de violencia ou coacción no seu lugar de traballo, a través da imposición aos empregadores públicos e privados da obriga de establecer, no seu caso a través da negociación coa representación do persoal, se a houber na empresa, protocolos de prevención e sanción fronte ao acoso e a violencia no traballo onde se contemple o compromiso de tolerancia cero da empresa en relación con estas prácticas, establecendo no seu caso procedementos informais de solución e en todo caso procedementos formais de sanción, e a súa adecuada publicidade entre todo o persoal, así como o compromiso de capacitación dos mandos da empresa e de todo o persoal. Establecer sancións adecuadas, proporcionadas e disuasorias, para o suposto de incumprimentos, así como o dereito das vítimas a reclamar indemnizacións, particularmente se hai danos á integridade ou á saúde.

— Protexer ás mulleres do acoso sexual e do acoso relacionado co sexo no ámbito da educación, en particular a universitaria, obrigando aos centros educativos a contemplar o acoso e a violencia nos seus plans de convivencia e a establecer, dentro deles ou de xeito autónomo, protocolos de acoso escolar co fin de identificar e incorporar actuacións ou indicadores de seguimento relacionados coa violencia contra as mulleres. Supervisar as obrigaóns dos centros educativos e das universidades por parte da inspección educativa. Promover a creación de unidades de igualdade nas universidades e implicar ás que se implanten na realización de estudos sobre o impacto do acoso, as agresións e os abusos sexuais

no ámbito universitario, e valorar, no seu caso, a oportunidade de realizar campañas de prevención nos campus universitarios, e de forma particular das agresións sexuais en citas.

— Protexer ás mulleres do acoso sexual e do acoso relacionado co sexo no ámbito de calquera relación xurídica, como a arrendaticia, e fóra do ámbito das relacións xurídicas: acoso de terceiros, cometido por persoas descoñecidas ou coas cales a vítima ha ter, ten ou podería ter un contacto ocasional. Promover a erradicación do acoso na rúa, realizar estudos sobre o seu alcance, e concienciar a poboación de que ese tipo de acoso limita a liberdade e condiciona a vida das mulleres.

— Tomar todas as medidas necesarias para que as normas de confidencialidade impostas polas lexislacións internas a certos profesionais non impidan, en condicións apropiadas, facer unha denuncia ás organizacións ou autoridades competentes si teñen razóns serias para crer que se cometeu un acto grave de violencia de xénero e que hai risco de que se produzan novos actos graves de violencia de xénero.

— Introducir, a través dos cambios legais que resulten oportunos ou, si non fosen necesarios, a través de guías de enxuízamento de xénero redactadas preferentemente por, ou a instancia dos órganos xudiciais supremos da Xustiza nacional, a perspectiva de xénero no xulgamento de litixios de violencia de xénero, e en xeral de calquera litixio, coa finalidade de evitar que se deslicen estereotipos de xénero que terxiversen a valoración da proba ou a aplicación do dereito, producindo unha creba da imparcialidade xudicial e da obxectividade que se debe predicar de todo xuízo. En particular, coa finalidade de evitar que non se considere probada a violencia de xénero, ou non se crea á vítima, pola introdución no enxuízamento de estereotipos sobre o modelo de conduta que unha vítima de violencia de xénero debe adoptar ante unha situación de violencia, por exemplo, porque non se resistiu á agresión sexual, ou adoptou unha postura de pasividade; ou porque retirou a denuncia de violencia doméstica.

— Tomar as medidas lexislativas, ou outras necesarias, para garantir o exercicio das accións civís de dereito de familia derivadas de situacións de violencia de xénero, en particular para que, no momento de estipular os dereitos de custodia e visita relativos aos fillos, se teñan en conta os incidentes de violencia de xénero, de maneira que o exercicio de ningún dereito de visita ou custodia poña en perigo os dereitos e a seguridade da vítima e os nenos; e para que os matrimonios contraídos recorrendo á forza poidan ser anulables, anulados ou disoltos, sen que isto supoña para a vítima unha carga económica ou administrativa excesiva.

— Garantir que a aplicación de todas as disposicións adoptadas en materia de violencia de xénero, e en particular das medidas para protexer os dereitos das vítimas, se realizará sen discriminación algunha baseada no sexo, o xénero, a raza, a cor, a lingua, a relixión, as opinións políticas ou calquera outra opinión, a orixe nacional ou social, a pertenza a unha minoría nacional, a fortuna, o nacemento, a orientación sexual, a identidade de xénero, a idade, o estado de saúde, a discapacidade, o estado civil, o estatuto de emigrante ou de refuxiado, ou calquera outra situación.

I. 3. Premios Valedora Do Pobo sobre igualdade de xénero

Coa finalidade de promover e premiar os estudos sobre igualdade de xénero, a Valedora do Pobo xestionou a iniciativa de convocar uns premios aos mellores traballos fin de grado e fin de máster en materia de igualdade de xénero coas tres universidades galegas (Universidade de Santiago de Compostela, Universidade de Coruña e Universidade de Vigo).

Froito desas xestións, a Valedora do Pobo e os tres Reitores das Universidades de Galicia (Don Antonio López Díaz, Don Julio E. Abalde Alonso e Don Manuel Joaquín Reigosa Roger) subscribiron na sé da institución en Santiago de Compostela, o 23 de decembro de 2019, un convenio de colaboración para a creación dos 'Premios Valedora do Pobo' aos mellores traballos de Fin de Grado e traballos de Fin de Máster en materia de igualdade e dereitos das mulleres desde 2016 ata 2020.

A Valedora destacou no acto de presentación a finalidade de avanzar na investigación sobre igualdade dos sexos, e os tres reitores, apoiando a iniciativa, situaron a loita pola igualdade como alicerce fundamental da actividade universitaria (enlace sobre o acto: https://www.valedordopobo.gal/es/essential_grid/16279/).

Os premios teñen unha dotación económica de 1.000 euros e conlevan un diploma acreditativo. A esta primeira edición, poderán presentarse os traballos académicos lidos, defendidos e/ou xulgados, segundo proceda, ante un tribunal de calquera universidade galega durante os cursos académicos 2016-2020.

As bases da convocatoria publicáronse no Diario Oficial de Galicia de 17 de marzo de 2020, núm. 53/2020 (https://www.xunta.gal/dog/Publicados/2020/20200317/AnuncioG2022-090320-0001_gl.html). A partir da data da publicación oficial da convocatoria abriuse o prazo de presentación dos traballos aspirantes, que remata o 15 de outubro de 2020.

I. 4. Comunicacions institucionais

Diversas institucións internacionais adoptaron o costume social de conmemorar, en determinados días, a loita contra a discriminación de xénero. De xeito significativo, acontece nas seguintes catro datas:

22 de febreiro: Día internacional da desigualdade salarial.

8 de marzo: Día internacional da muller (orixinarimente Día internacional da muller traballadora).

28 de maio: Día internacional de acción pola saúde das mulleres.

25 de novembro: Día internacional da eliminación da violencia contra as mulleres.

As comunicacions institucionais coincidentes con datas conmemorativas para a defensa dos dereitos das mulleres, son necesarias para o seu fomento e promoción.

Por esa razón, a Valedora do Pobo tomou a iniciativa de recordar cada un dos días nos que se celebra algún dos días establecidos en defensa dos dereitos das mulleres, o que motivou un comunicado con ocasión do 25 de novembro de 2019 (texto completo: https://www.valedordopobo.gal/es/essential_grid/comunicado-institucional-del-va-ledor-do-pobo-con-ocasion-del-dia-internacional-de-la-eliminacion-de-la-violencia-contr-la-mujer-25-noviembre-2019/).

A Valedora destacou que ‘o dereito das mulleres a gozar dunha vida sen violencia de xénero, dentro do marco do noso sistema constitucional democrático, precisa do compromiso da totalidade dos poderes públicos e de todas e cada unha das persoas integrantes da nosa sociedade’. Logo de facer un sucinto repaso de melloras lexislativas na materia e de destacar que aínda quedan cousas por facer no plano lexislativo como a necesidade de ampliar o concepto de violencia de xénero a todas as violencias contempladas no Convenio de Istambul, a Valedora esixiu ‘un cambio social máis aló do cambio legal, porque as leis son necesarias, pero non son suficientes. Agora é necesario que toda a sociedade se comprometa na igualdade e na erradicación da violencia de xénero. Non se conseguirán estes obxectivos se non participan todas as mulleres, e tamén todos os homes. Deixar aos homes fóra é un erro estratéxico porque sen eles os avances serán máis lentos e inseguros; pero non só é un erro estratéxico, é sobre todo un erro de formulación porque sen eles a igualdade nunca se alcanzará.’

A conclusión final que se expresa no comunicado institucional é que non se acaba con séculos de sociedade patriarcal con uns poucos anos de acción lexislativa. O cambio social esixe máis tempo e, para conseguilo, é necesaria a implicación de todas e tamén a de todos.

I. 5. Transversalidade da igualdade de xénero noutras actuacións de fomento e promoción dos dereitos humanos

A omnipresencia dos prexuízos de xénero determina a facilidade coa que os mesmos se mesturan con outras formas de discriminación, dando lugar a situacións de discriminación múltiple nas súas dúas modalidades de acumulativa e interseccional. A discriminación por razón de sexo/xénero é unha discriminación facilmente acumulable a outros factores de discriminacións como o estado civil: nai e solteira; a orientación sexual: muller e lesbiana; ou a orixe étnica: muller e xitana.

Isto obriga a transversalizar a dimensión da igualdade en todas as actuacións de fomento e promoción dos dereitos humanos que se levaron a cabo, entre as que destacan dúas temáticas, preferentemente: pobreza e xénero, e discapacidade e xénero.

1ª. Pobreza e xénero

No discurso de apertura do acto celebrado na sé da institución en conmemoración do Día internacional para a erradicación da pobreza (EAPN-Galicia), organizado pola Rede Galega Contra a Pobreza, ao que asistiron persoas en situación de pobreza, marxinación e exclusión, asociacións de defensa dos seus dereitos, representantes institucionais e políticos do Parlamento de Galicia, e máis representantes da Xunta de Galicia, recollíase a seguinte referencia á feminización da pobreza:

‘A feminización da pobreza é tamén unha realidade que se pode constatar. Dos preto de oito millóns de pobres -ou persoas en risco de exclusión social- que hai en España, a maioría son mulleres. Ocupan os sectores máis deprimidos da economía: servizo doméstico; traballo agrario; traballo non remunerado no negocio familiar. Padecen as peores condicións laborais que se manifestan na brecha salarial e na conseguíante brecha nas pensións, ou nas situacións extremas de explotación humana (trata de persoas con fins de

explotación sexual, servidume doméstica). Situacións as que se une, en moitas ocasións, a existencia de fillos ou familiares a cargo exclusivo da muller. As familias monoparentais son maioritariamente de mulleres e a tendencia á feminización da pobreza é un fenómeno contrastable no resto dos países da Unión Europea, nos do Norte e nos do Sur?.

2ª. Discapacidade e xénero

Na comparecencia da Valedora do Pobo ante a Comisión Permanente do Parlamento de Galicia para o seguimento das políticas relativas a discapacidade e elaboración de novas propostas en favor da integración das persoas con discapacidade, do 22 de xaneiro de 2020, recollíanse as seguintes consideracións sobre a relación entre mulleres e discapacidade:

‘Quedaría esta intervención incompleta se non aplicásemos unha perspectiva de xénero. Os datos estatísticos constatan, en efecto, que as mulleres e as nenas con discapacidade sofren en maior porcentaxe (en torno ao dobre) que as mulleres e as nenas sen discapacidade, violencia na parella, delitos sexuais e violencia de xénero. Tamén son mulleres ou nenas quen, maioritariamente, son esterilizadas sen ou seu consentimento, segundo permite o Código Penal co fundamento paternalista de garantir o interese da persoa con discapacidade (art. 156). As mulleres con discapacidade teñen unha taxa máis alta de desemprego que os homes con discapacidade. E as mulleres de maior idade atópanse en maior risco de exclusión social e máis problemas de coidado pola soidade.

Desde esta perspectiva, é necesario actuar tanto na mellora das normas, como na vixilancia da súa aplicación efectiva. Na mellora das normas, hai algúns aspectos a destacar, como a derogación da esterilización que debería ser unha das reformas inaprazables. Igualmente, a mellora da Lei orgánica de violencia de xénero para evitar as situacións de discriminación interseccional. Neste aspecto cumpriría levar a efecto as propostas contidas no Pacto de Estado contra a Violencia de Xénero que foi subscrito nas Cortes españolas por todos os grupos parlamentarios.

De novo, o Real Decreto 1917/1999 sobre Valoración da discapacidade, indica a existencia de problemas desde a perspectiva de xénero e discapacidade ao non contemplar enfermidades feminizadas, das que é un caso paradigmático a fibromialxia.

Tamén é necesaria a vixilancia da aplicación efectiva das normas na medida en que as mulleres con discapacidade se atopan con dificultades derivadas desa discapacidade para facer valer os seus dereitos. Por exemplo, unha muller con discapacidade intelectual pode non ser consciente dos malos tratos continuados que sofre, de aí a importancia das campañas públicas dirixidas aos colectivos máis vulnerables. Outras veces, pola falta de medios. Por exemplo, por non haber alternativas ao teléfono de asistencia as vítimas para as mulleres xordas, ou por non dispor de intérpretes da lingua de signos nas dependencias administrativas, policiais ou xudiciais. E mesmo, tamén, polos propios prexuízos que sofren as mulleres con discapacidade. Por exemplo, restándolle credibilidade a súa declaración ao dar prioridade ao feito de ser unha muller cunha discapacidade.

I. 6. Centralización nunha Asesora das funcións en materia de xénero

A afirmación, tan reiterada na doutrina administrativista, de que a eficacia da actuación pública depende en boa medida da forma na que estea organizada a Administración, é especialmente certa cando se trata de igualdade de xénero dado o vasto da tarefa de transversalizar a igualdade nas actividades públicas. De aí a necesidade de contar con organismos de igualdade con elevado rango, con competencias e orzamentos adecuados; a importancia da colaboración administrativa ou a conveniencia da participación da sociedade civil nas actividades públicas. Nestas cuestións incidíase, moi especialmente, na Plataforma para a Acción da IV Conferencia Mundial sobre as Mulleres de Beijing.

Aplicado isto a organización interna da Valedoría do Pobo, resulta a conveniencia, entre outras cousas, de centralizar as competencias en materia de xénero nunha persoa do máis alto nivel dentro da institución que renda contas directa e permanentemente coa Valedora.

Neste sentido, e para unha mellor prestación do servizo naquelas actuacións relacionadas coa igualdade efectiva de mulleres e homes e coa violencia de xénero, centralizáronse as competencias nunha Asesora Técnica de Comunicación, Transparencia e Xénero, segundo proposta de reorganización interna n que foi enviada o 12 de novembro ao Parlamento de Galicia, onde tivo entrada ao día seguinte, e foi finalmente aprobada xa no ano 2020, estando vixente na actualidade.

A Asesora Técnica de Comunicación, Transparencia e Xénero mantén contacto permanente coas distintas asociacións de defensa dos dereitos da muller, igualdade de xénero e protección fronte á violencia.

I. 7. Reunións con colectivos de mulleres, xornadas e outros actos

A conveniencia da participación da sociedade civil nas actividades públicas é -como se expresou nun epígrafe anterior- unha esixencia da transversalidade da dimensión da igualdade de trato e oportunidades de mulleres e homes. Ademais, e desde a perspectiva do fortalecemento institucional, a participación da sociedade civil na vida pública é unha esixencia de bo goberno que aparece recollida nos Obxectivos de Desenvolvemento Sustentable das Nacións Unidas (Axenda 2030).

Por este motivo, a Valedora do Pobo reuniuse con asociacións e colectivos de mulleres, participando a estes efectos en actos públicos organizados por estas asociacións e colectivos e fomentando a participación cidadá.

As actuacións recollidas na axenda oficial da Valedora, realizadas no último cuadrimestre de 2019, foron as seguintes:

18 de setembro de 2019, 11:00 horas: Reunión da Valedora coa directiva do Observatorio de Igualdade. Lugar: Sé da institución.

25 de outubro de 2019, 12:30 horas: Reunión da Valedora con mulleres do colectivo ‘Á marxe: sobreviventes da violencia de xénero’. Lugar de celebración: sé do colectivo na Cidade de Vigo. Dada a falta de recursos económicos das mulleres membros do colectivo, a Valedora decidiu desprazarse a Vigo para coñecer os seus problemas e suxestións.

9 de decembro de 2019, 18:00 horas: Asistencia da Valedora á entrega dos Premios Emilia Pardo Bazán outorgados pola Xunta de Galicia a persoas e entidades destacadas na loita pola igualdade de xénero, e entregados polo

Presidente da Xunta de Galicia. Lugar de celebración: Audiencia Provincial de Coruña (antiga Fábrica de Tabacos).

I. 8. Recoñecemento recibido polo labor no ámbito da igualdade dos sexos e na loita contra a violencia de xénero: Premio Meninas 2019

A resolución de queixas onde se abordan cuestións de xénero, ás que se fará referencia no seu momento, e as expostas actuacións de fomento e promoción da igualdade de xénero tamén referenciadas nas páxinas precedentes, e, en xeral, por reivindicar o papel do feminismo na configuración do dereito fundamental á igualdade, foron tomadas en consideración pola Delegación de Goberno en Galicia para concederlle á Valedora do Pobo o prestixioso Premio Meninas 2019, que recibiu o 28 de novembro de 2019 de mans do Delegado, Javier Losada de Azpiazu, nun acto público celebrado no Hostal dos Reis Católicos de Santiago de Compostela.

No discurso de agradecemento, a Valedora aseverou que ‘non é suficiente con condenar a violencia de xénero’, senón que ‘é preciso un relato colectivo coas vivencias das vítimas’ pois que ‘ao elaborar un discurso colectivo se visibiliza o alcance real da violencia e desigualdade como paso previo a implicarnos todos, homes e mulleres, para a súa erradicación’.

A Valedora do Pobo concluíu o seu discurso de agradecemento asegurando que ‘a Valedoría do Pobo está comprometida nese labor de visibilización e erradicación da desigualdade, e esta Valedora seguirá traballando invocando o feminismo como sinal de identidade do seu mandato’ (https://www.valedordopobo.gal/é/essential_grid/discurso-de-a-valedora-do-pobo-a-o-recibir-o-premio-meninas-2019/).

II. DEREITO DE ACCESO DAS MULLERES Á XUSTIZA (Puntos 1º, 2º e 9º do Decálogo)

O acceso á xustiza é un dereito humano e un elemento esencial do Estado de Dereito e do correcto funcionamento da democracia. Por iso, nas Estratexias de Desenvolvemento Sustentable de Nacións Unidas (Axenda 2030) contémpanse, dentro do ‘Obxectivo 16: Paz, xustiza e institucións sólidas’, a meta de ‘promover o Estado de Dereito nos planos nacional e internacional e garantir a igualdade de acceso á xustiza para todos’. Trátase, en consecuencia, dunha cuestión que implica o dereito humano a institucións sólidas (punto 9º do Decálogo).

Se ben o acceso á xustiza pode presentar dificultades para calquera persoa, aínda é máis difícil para as mulleres. Hai unha serie de atrancos e restricións que impiden á muller realizar o seu dereito de acceso á xustiza en pé de igualdade debido a factores como os estereotipos de xénero, as leis discriminatorias, os procedementos interseccionais de discriminación, as prácticas e os requisitos en materia probatoria, e ao feito de que non se asegurou sistematicamente que os mecanismos xudiciais son física, económica, social e culturalmente accesibles a todas as mulleres. Todos estes obstáculos constitúen violacións persistentes dos dereitos humanos das mulleres que se poderían cualificar como discriminación de xénero institucional ou ‘violencia de xénero institucional’ no caso de que o acceso á xustiza se refira a unha situación de

violencia de xénero, e que xeraron en moitas mulleres un sentimento negativo á Xustiza (puntos 1º e 2º do Decálogo).

A Recomendación Xeral 33 do Comité para a eliminación de todas as formas de discriminación da muller, sobre o acceso das mulleres á Xustiza, contén diversas recomendacións dirixidas aos Estados membros de Nacións Unidas coa finalidade de mellorar as condicións de acceso das mulleres a recursos xurisdiccionais efectivos.

Para o fomento e a promoción do dereito das mulleres de acceso á Xustiza, a Valedoría do Pobo realizou as seguintes **actuacións de oficio**: Sobre capacitación da avogacía en perspectiva de xénero. Sobre atribución de letrado/a de oficio en proceso de familia con menores. E outras actuacións de oficio dirixidas a garantir o dereito das mulleres ao acceso á Xustiza.

II. 1. Actuación de oficio sobre capacitación da avogacía en perspectiva de xénero

Os estereotipos de xénero son un factor moi relevante e causa da desigualdade das mulleres no acceso á Xustiza.

Son estereotipos de xénero: non valorar obxectivamente o testemuño dunha muller baseándose en que tardou en denunciar, ou o seu xeito de comportarse, ou a imposibilidade de recrear os feitos ao detalle. Atribuír ás mulleres o papel estereotipado de coidadoras e aos homes o de provedores de recursos. Non contratar ou despedir a unha traballadora por razón do seu embarazo, maternidade ou, máis amplamente, por atoparse en idade fértil. Descoñecer a situación real de vulnerabilidade dunha muller en situación de discriminación múltiple.

A Recomendación Xeral 33 do Comité para a eliminación de todas as formas de discriminación da muller, destaca que os estereotipos e os prexuízos de xénero no sistema xudicial teñen consecuencias de grande alcance para o pleno goce dos dereitos humanos das mulleres. Poden impedir o acceso á xustiza en todas as esferas da lei e poden afectar particularmente ás mulleres vítimas e superviventes da violencia. Os estereotipos deforman as percepcións e dan lugar a decisións baseadas en crenzas preconcebidas e mitos, en lugar de feitos, o que supón unha creba da obxectividade e imparcialidade da Xustiza.

Tamén o Consello de Europa recomenda a eliminación do impacto nocivo dos estereotipos de xénero na toma de decisións no ámbito xudicial no Plan de Acción para fortalecer a independencia e a imparcialidade xudicial 2016-2021, e na Estratexia de igualdade de xénero do Consello de Europa 2018-2023. Xustamente, un dos seus seis obxectivos estratéxicos é garantir o acceso igualitario das mulleres á xustiza, o que implica recursos xurídicos efectivos, un xuízo xusto, a igualdade de acceso aos tribunais e o dereito a asistencia e representación letrada.

Para a erradicación dos estereotipos de xénero no enxuízamento, a capacitación da totalidade dos operadores xurídicos se erixe nun alicerce esencial. A Recomendación xeral 33 da CEDAW, recomenda, especificamente, aplicar medidas de fomento da capacidade para xuíces, fiscais, avogados e funcionarios encargados de facer cumprir a lei sobre a aplicación dos instrumentos xurídicos internacionais relacionados cos dereitos humanos, incluída a Convención para a eliminación de todas as formas de discriminación da muller de Nacións Unidas

(Nova York, 1979) e a xurisprudencia establecida polo Comité, así como sobre a aplicación de leis que prohiban a discriminación contra a muller.

Especificamente no ámbito da violencia de xénero, o Convenio do Consello de Europa sobre prevención e loita contra a violencia contra a muller e a violencia doméstica, feito en Istambul o 11 de maio de 2011, e ratificado por España o 6 de xuño de 2014, impón, no seu artigo 15º, a formación adecuada dos profesionais que traten con vítimas ou autores de todos os actos de violencia incluídos no ámbito de aplicación do Convenio, en materia de prevención e detección da devandita violencia; igualdade entre mulleres e homes; necesidades e dereitos das vítimas; así como sobre o xeito de previr a victimización secundaria. Cumpre precisar que o ámbito de aplicación do Convenio é máis amplo ca o da Lei Orgánica 1/2004, de 28 de decembro, de medidas de protección integral contra a violencia de xénero.

Baixo este marco, o Pacto de Estado contra a Violencia de Xénero, recollido no documento refundido Congreso-Senado de 13 de maio de 2019, establece, entre as súas medidas, introducir formación continua anual dirixida á carreira xudicial, impartida polo Consello Xeral do Poder Xudicial, que inclúa perspectiva de xénero e transversalidade. Na súa aplicación, a Lei Orgánica 5/2018, de 28 de decembro, deu nova redacción ao artigo 312.3 da Lei Orgánica do Poder Xudicial, establecendo que para acceder ás probas selectivas, ou especialización, será preciso acreditar a participación en actividades de formación continua cunha perspectiva de xénero.

Igualmente, o Pacto de Estado contempla entre as súas medidas, a de propoñer ao Consello Xeral da Avogacía Española que impulse para todos as súas colexiados/as e en todos os Colexios de Avogados de España, a homoxeneización dunha formación de calidade en dereito antidiscriminatorio, que inclúa perspectiva de xénero e transversalidade.

Á vista de todas estas consideracións, a Valedora dirixiuse aos sete Colexios da Avogacía de Galicia para solicitar información sobre a formación en materia de xénero impartida ás persoas colexiadas, e, recibidas as respostas, realizáronse as dúas recomendacións seguintes:

1ª. Manter os esforzos realizados por cada Colexio en orde a formar en violencia de xénero aos avogados e avogadas, en especial da quenda especializada de violencia de xénero; e ampliar a formación a todos aqueles avogados e avogadas que actúan en procesos de violencia de xénero segundo está definida no Convenio de Istambul que é un concepto máis amplo ca o da lexislación española.

2ª. Impulsar, na medida do posible, para todos as súas colexiados/as unha formación de calidade en dereito antidiscriminatorio, que inclúa perspectiva de xénero e transversalidade, a través de actividades de formación interdisciplinar que abarquen todas as ramas do Dereito.

Estas recomendacións foron aceptadas polos sete Colexios da Avogacía.

II. 2. Actuación de oficio sobre atribución de letrado/a de oficio en proceso de familia con menores

Foron incoadas varias queixas de oficio -unha para cada Colexio da avogacía de Galicia- porque nos procedementos ante os Xulgados de familia, especialmente dende o momento que calquera cidadán/a solicita a designación de Letrado de oficio e sempre que haxa menores interesados (medidas provisionais, demanda de separación ou divorcio, recursos de apelación, execucións de títulos

xudiciais, incidentes de execución e ata procedementos penais derivados de ditos procedementos como a falla de pagamento das pensións, abandono de menores e outros delitos relacionados), non se están a designar por parte dos servizos de orientación xurídica -a diferenza do que acontece nos casos de violencia- o mesmo letrado/a para todos os procedementos dunha mesma persoa. Isto supón que se pode atopar con dous, tres, catro ou cinco letrados/as distintos, sen comunicación entre eles, co que se dificulta tanto o traballo dos profesionais designados na resolución dos procesos como a relación cos cidadáns/as na atención e comunicación con eles.

Aínda que non existe previsión legal específica que imponha a designación única nos sucesivos procesos de familia, tampouco cabe entender que se establece legalmente unha imposibilidade. Pola súa banda, a doutrina constitucional require que os poderes públicos eviten, cunha actuación activa, calquera limitación na defensa que determine un resultado de indefensión.

A vista destas consideracións, a Valedora do Pobo recomendou aos sete Colexios da Avogacía, a designación dun mesmo letrado/a que será o que asista a unha mesma persoa en todos os procedementos de familia: medidas provisionais, medidas coetáneas, demanda de separación ou divorcio, recursos de apelación, execucións de títulos xudiciais, incidentes de execución, modificación de medidas definitivas e mesmo procedementos penais derivados de delitos, procedementos como falta de pagamento de pensións, abandono de menores e outros delitos relacionados, agás os que finalmente resulten da competencia dos Xulgados de Violencia sobre a Muller, en cuxo caso resultarán de aplicación as disposicións específicas ao respecto. Esta medida é beneficiosa dado que garante un máis efectivo exercicio do dereito de defensa e non existe disposición legal que ou impida.

Estas recomendacións foron aceptadas polos sete Colexios da Avogacía.

II. 3. Recapitulación das anteriores -e outras- actuacións de oficio dirixidas a garantir o dereito das mulleres ao acceso á xustiza

Q/2992/19	K	9	Queixa de oficio	Posible dilación indebida nun procedemento coñecido no Xulgado do Social nº 3 da Coruña
Q/4403/19	K	7	Queixa de oficio	Atribución de avogados de oficio en procedementos de familia con menores no Colexio de Avogados de Ferrol
Q/4404/19	K	7	Queixa de oficio	Atribución de avogados de oficio en procedementos de familia con menores no Colexio de Avogados da Coruña
Q/4405/19	K	7	Queixa de oficio	Atribución de avogados de oficio en procedementos de familia con menores no Colexio de Avogados de Santiago de Compostela
Q/4406/19	K	7	Queixa de oficio	Atribución de avogados de oficio en procedementos de familia con menores no Colexio de Avogados de Pontevedra
Q/4407/19	K	7	Queixa de oficio	Atribución de avogados de oficio en procedementos de familia con menores no Colexio de Avogados de Vigo
Q/4408/19	K	7	Queixa de oficio	Atribución de avogados de oficio en procedementos de familia con menores no Colexio de Avogados de Ourense
Q/4409/19	K	7	Queixa de oficio	Atribución de avogados de oficio en procedementos de familia con menores no Colexio de Avogados de Lugo
Q/4426/19	K	7	Queixa de oficio	Falta de cursos de especialización en igualdade no Colexio de Avogados de Ferrol
Q/4427/19	K	7	Queixa de oficio	Falta de cursos de especialización en igualdade no Colexio de Avogados de Coruña
Q/4428/19	K	7	Queixa de oficio	Falta de cursos de especialización en igualdade no Colexio de Avogados de Santiago de Compostela

Q/4429/19	K	7	Queixa de oficio	Falta de cursos de especialización en igualdade no Colexio de Avogados de Pontevedra
Q/4430/19	K	7	Queixa de oficio	Falta de cursos de especialización en igualdade no Colexio de Avogados de Vigo
Q/4431/19	K	7	Queixa de oficio	Falta de cursos de especialización en igualdade no Colexio de Avogados de Ourense
Q/4432/19	K	7	Queixa de oficio	Falta de cursos de especialización en igualdade no Colexio de Avogados de Lugo
Q/4433/19	K	7	Queixa de oficio	Protocolo de actuación no IMELGA en casos de violencia de xénero
Q/4434/19	K	7	Queixa de oficio	Protocolo de actuación na Garda Civil en casos de violencia de xénero
Q/4435/19	K	7	Queixa de oficio	Protocolo de actuación na Policía Nacional en casos de violencia de xénero
Q/4436/19	K	7	Queixa de oficio	Protocolo de actuación na Policía Autonómica en casos de violencia de xénero

III. VIOLENCIA E ACOSO NAS ORGANIZACIÓNS E FORTALECEMENTO INSTITUCIONAL DA VALEDORÍA (Puntos 3º e 9 do Decálogo)

A Constitución Española reconece como dereitos fundamentais das persoas a igualdade e a non discriminación por razón de nacemento, raza, sexo, relixión, opinión ou calquera outra condición ou circunstancia persoal ou social (artigo 14), o dereito á vida e á integridade física e moral (artigo 15), o dereito á liberdade persoal (artigo 17) e o dereito ao honor, á intimidade persoal e familiar e á propia imaxe (artigo 18).

O acoso sexual, o acoso por razón de sexo, o acoso discriminatorio e o acoso e a violencia son ilícitos pluriofensivos que vulneran todos, ou a maioría, deses dereitos fundamentais, e, en particular, o acoso sexual e o acoso por razón de sexo vulneran o dereito á non discriminación por razón de sexo pois constitúen unha forma de violencia de xénero.

Todas estas formas de violencia no traballo foron obxecto de especial atención no Dereito da Unión Europea. A Directiva 2002/73/CE, do Parlamento Europeo, e do Consello, que foi obxecto de refundición na máis recente Directiva 2006/54/CE, define o acoso sexual e o acoso por razón de sexo, considerándoos discriminatorios sexistas e prohibidos, establecendo a obriga dos Estados membros de alentar a empresas e responsables do acceso á formación, para a adopción de medidas preventivas.

O acoso discriminatorio aparece definido e regulado en termos semellantes de prohibición e prevención, na Directiva 2000/43/CE, de 29 de xuño de 2000, relativa á aplicación do principio de igualdade de trato das persoas, independentemente da súa orixe racial ou étnico, así como na Directiva 2000/78/CE, de 27 de novembro de 2000, relativa ao establecemento dun marco xeral para a igualdade de trato no emprego e a ocupación, que prohibe todas as discriminacións por motivos de relixión ou conviccións, de discapacidade, de idade e de orientación sexual.

Ao abeiro das citadas normas constitucionais e comunitarias, a Lei Orgánica 3/2007, de 22 de marzo, para a igualdade efectiva de mulleres e homes,

define as condutas de acoso sexual e acoso por razón de sexo, e prohíbeas na medida en que as cualifica de discriminación por razón de sexo (artigo 7), obrigando ás empresas a promover as condicións de traballo que eviten esas condutas e a arbitrar procedementos específicos para o seu prevención e para dar canle a denuncias ou reclamacións que se poidan formular (artigo 48).

Pola súa banda, a Lei 62/2003, de 30 de decembro, de Medidas Fiscais, Administrativas e da Orde Social, realizou a transposición das antes citadas Directivas 2000/43/CE e 2000/78/CE (artigo 28).

Ademais de todo o anterior, o Código Penal tipifica o acoso laboral, desde 1995, o acoso sexual (artigo 184) e, desde o ano 2010, o acoso laboral (artigo 173).

A referencia ao marco normativo complétase coa aprobación do Convenio 190 da Organización Internacional do Traballo sobre a violencia e acoso de 21 de xuño de 2019.

A Comunidade autónoma de Galicia incorporouse axiña á loita contra o acoso e a violencia. Con anterioridade á Lei Orgánica de Igualdade de 2007, a Lei galega 7/2004, de 16 de xullo, para a igualdade de mulleres e homes, concretou con carácter absolutamente pioneiro, unha serie de medidas de prevención e sanción do acoso sexual e do acoso moral por razón de xénero no ámbito do persoal da Xunta de Galicia, actualmente contidas nos artigos 55 a 64 do Decreto Lexislativo 2/2015, de 12 de febreiro, polo que se aproba o texto refundido das disposicións legais da Comunidade Autónoma de Galicia en materia de igualdade. Entre as medidas de prevención, contemplábanse a elaboración dunha declaración de principios e o establecemento dun procedemento informal de solución para cuxa tramitación a dirección de persoal de cada unidade administrativa, ou de cada centro de traballo, previa audiencia da representación legal de persoal ao seu mando, debe designar un asesor ou asesora confidencial, preferiblemente muller, podendo nomearse como asesor ou asesora confidencial ao delegado ou delegada de prevención de riscos laborais.

Con fundamento no exposto marco normativo, a Valedora do Pobo ditou unha Resolución de data 30 de decembro de 2019 que recolle un Protocolo de actuación fronte ao acoso sexual, ao acoso por razón de sexo, ao acoso discriminatorio, e fronte a todas as formas de acoso e violencia para a propia institución. O Protocolo fúndase no compromiso da Valedora do Pobo de adoptar unha política de tolerancia cero con toda manifestación de acoso e violencia, sen atender a quen sexan as persoas implicadas nas condutas, nin tampouco a súa situación dentro da organización.

Con esta actuación preténdese, á vez, establecer un marco de actuación coa finalidade de garantir o respecto á dignidade das persoas integrantes da institución, e máis a súa protección fronte ao acoso e a violencia no traballo (punto 3º do Decálogo), e á vez se fortalece a institución (punto 9º do Decálogo). Finalmente, o Protocolo, debidamente publicitado na web institucional, pode servir de exemplo para a súa adopción por organismos públicos ou entidades privadas.

O devandito protocolo define e detalla as condutas que constitúen acoso discriminatorio, acoso laboral, acoso sexual e acoso sexista. Ademais, inclúe a figura do asesor confidencial e a prevención terciaria (https://www.valedordopobo.gal/wp-content/uploads/2020/03/0000-Protocolo-anti-acoso-Valedoría-do-Pobo_gl.pdf).

